

„Oddelovať umenie od politiky dnes nemôže nikto myslieť ani zo žartu“

RADOVAN ČEREVKA

Jana Geržová: Vo svojich prácach sa dlhodobo venujete kritickej reflexii rôznych svetových vojnových konfliktov vrátane tých, na ktorých participovala armáda Ruskej federácie. Už v roku 2014 ste v rámci skupiny Kassaboys reagovali na ruskú imperiálnu politiku a zmanipulované referendum na Kryme, ktoré viedlo k jeho neoprávnenej anexii (výstava Verchovina, Artwall, Praha), ale aj na kauzu civilného malajzijského lietadla MH17, ktoré ruská armáda zostrelila nad ukrajinským separatistickým územím v lete 2014 (Boeing 777, 2017). Odpoveďou EÚ a USA na protiprávnu anexiu Krymu bolo postupné zavádzanie sankcií a reštriktívnych opatrení. V kontexte prebiehajúcej agresie na Ukrajine sa ukazuje, že neboli dostatočné a zásadným spôsobom nelimitovali výdaje na zbrojenie a prípravu vojenského obsadenia a podrobenia Ukrajiny. Myslíte si, že keby boli sankcie robené s takou razanciou ako v súčasnosti, ku konfliktu nemuselo prísť? Na druhej strane, uvedomili by si krajiny ako napríklad Nemecko, so silnými ekonomickými väzbami na Rusko, že Putin je nebezpečný a nevyspytateľný diktátor a dohody s ním sú len zdropmi papiera?

Radovan Čerevka: Vo Verchovine sme obrátili garde a predviedli anexiu Podkarpatskej Rusi pomocou nostalgicky formulovanej revízie hraníc z obdobia medzivojnového Československa. Chceli sme ukázať na domácich reáliách, že princíp, ktorý imperiálnej agresii predchádza, je veľmi podobný tomu, ktorý sme ako republika historicky zažili napríklad v roku 1938. Navyše v tomto projekte Československo vystupuje naschvál v role agresora. Späťne môžeme konštatovať, že opatrenia voči Rusku boli neúčinné a reakcia Západu nedostatočná. Možná účinnosť sankcií po udalostiach v roku 2014 v takej sile, v akej sa zavádzajú dnes, je skôr hypotetickou otázkou, nie som politológ, ale odborníci tvrdia, že to nie je jednoznačné. V kontexte textov Timothyho Snydera, v ktorých presvedčivo analyzuje fašistické znaky ruského režimu stojace (podobne ako nemecký nacizmus) na základných atribútoch nevinnosti, môže každá reštrikcia poslúžiť na posilnenie naratívu o obeti. Tú treba podstúpiť v mene vyššieho cieľa a trpieť ako predkovia vo veľkej vlasteneckej vojne, ktorí boli nakoniec odmenení víťazstvom. To je, samozrejme, ideologická stránka, v pasci ktorej sú aj kremelskí pohlavári na čele s Putinom. Dobrou správou by bolo, ak by aj v tomto prípade išlo o tradičnú potemkinovskú dedinu, za kulisou ktorej sú praktické otázky ekonomického prežitia, ktoré sa nedajú obísť ani v Rusku. Že (sarkasticky povedané) kapitalizmus nakoniec zvíťazí. Myslím si, že Rusko by už dávno pristúpilo na dohody, ak by vedelo, ako má presne vyzeráť to ich víťazstvo bez celkového ovládnutia Ukrajiny. V Nemecku, ale aj inde na Západe, nemali o Putinovi žiadne ilúzie, ale panovalo presvedčenie o držaní na uzde pomocou ekonomickej spolupráce, z ktorej cynicky ťažili obe strany.

Jana Geržová: V súvislosti s ruskou agresiou na Ukrajine členské štáty Európskej únie, USA a Spojené kráľovstvo schválili viacero protiruských sankcií, ktoré mali vplyv i na desiatky ruských oligarchov, z ktorých väčšina zbohatla v divokej postsovietskej privatizácii a stala sa podporovateľmi Putina. Sú medzi nimi takí, ktorí prostredníctvom svojich peňazí dlhodobo ovplyvňovali dianie v medzinárodnom umeleckom svete a v súčasnosti sa viaceré medzinárodné inštitúcie od nich dištancovali. Petr Aven, šéf najväčšej ruskej komerčnej banky Alfa Group, prišiel o miesto v predstavenstve londýnskej Royal Academy of Arts, ktorú finančne podporoval od roku 2014, a vrátili mu aj sponzorský dar na podporu aktuálnej výstavy Francisca Bacona.¹ Z dozornej rady Guggenheimovho múzea v New Yorku odstúpil

¹ Pozri <https://news.artnet.com/art-world/tate-cut-ties-russian-billionaires-ukraine-2084636>.

Radovan Čerevka: Zdvorilí ľudia / Polite People, 2018, objekt, kartón, plast, drevo, digitálna tlač, 300 x 190 x 45 cm. Foto: Jakub Hauskrech

na vlastnú žiadosť aj jeden z najbohatších mužov sveta Vladimir Potanin, blízky Putinov priateľ – patrila do skupiny oligarchov, ktorí sa niekoľko dní po ruskej invázii na Ukrajinu stretli v Kremli s Putinom. Múzeum štedro podporoval viac ako 20 rokov.² Problém s Potaninom má po ruskej agresii aj parížske Centre Pompidou,³ ktoré vlastní zbierku ruského a sovietskeho umenia dotovanú sumou 1,3 milióna eur práve Potaninom (prezentovaná bola v roku 2016 v rámci výstavy Kolektsia! Súčasné umenie v ZSSR a Rusku 1950 – 2000). Odvolaný bol aj Viktor Vekselberg, jeden z najbohatších ruských oligarchov, tiež s väzbami na Putina, ktorý bol členom Akvizičnej komisie Tate Modern pre Rusko a východnú Európu. Dôležité je pripomenúť, že členstvo v komisii je viazané na finančný príspevok, pričom práve z týchto

² Pozri <https://www.nytimes.com/2022/03/02/arts/design/vladimir-potanin-russian-oligarch-guggenheim.html>.

³ Pozri https://www.lemonde.fr/en/culture/article/2022/05/03/the-shadow-of-a-russian-oligarch-looms-over-the-centre-pompidou_5982299_30.html.

peňazí sa financujú akvizície z tohto regiónu. Podľa Roberta Runtáka,⁴ ktorý je členom tejto komisie od roku 2015 (druhým českým zástupcom je Peter Pudil), bude komisia premenovaná tak, že z jej názvu vypadne Rusko. Problém nie je v tom, že sa súkromné peniaze investovali na podporu umenia, ale v tom, ako boli získané a ako sa ich majitelia stali vydierateľnými vazalmi Putina. Nakoniec, ako hovorí v rozhovore pre časopis Monopol pôvodom ruská kurátorka Jekaterina Degot: „Putinov režim sa legitimizoval prostredníctvom športu, klasickej hudby a múzeí.“⁵ Akosaz týchto odhalením môžeme poučiť?

Radovan Čerevka: Západné inštitúcie každopádne prejavili chladnokrvný cynizmus, keď nijako razantne nezareagovali už na anexiu Krymu a rozpútanie vojny v Donbase. Hodnota hviezdneho útočníka NHL Alexandra Ovečkina je taká vysoká, že mu jeho klub Washington Capitals prepáči aj to, že je osobným priateľom a podporovateľom Vladimíra Putina. Ba čo viac: aby fanúšikovia svoj ruský klenot nedráždili ukrajinskými vlajkami, zakázali en bloc prinášanie akýchkoľvek vlajok na štadión. Ani dnes nepanuje úplná zhoda na charaktere reštrikcií voči ruskej kultúre. Zámerne personifikujem, pretože dochádza k manipuláciám, ktoré umožňujú prezentovať eliminovanie jednotlivých aktérov (podporovateľov Kremľa a zároveň užívateľov výhod obchodovania so Západom) ako útok na ruskú kultúru ako takú. Tradičné pranie oddeľovať umenie od politiky dnes nemôže nikto myslieť ani zo žartu, najmä ak sledujeme presne ciele vymazávanie ukrajinskej kultúry, bombardovanie divadiel či asanácie pamätných domov ukrajinských dejateľov.

Jana Geržová: V kontexte aktuálnej ruskej agresie na Ukrajinu sa vaša inštalácia Zdvorilí ľudia/ Polite People (2018) ukazuje ako presvedčivá analýza odhaľujúca princípy ruskej propagandy, kde sa vojenská agresia interpretuje ako ochrana ruských záujmov a agresor sa vydáva za obeť. Tvorí ju zväčšená vojenská modelárska stavebnica z produkcie ruskej značky Zvezda, na ktorej sú vyobrazení po zuby ozbrojení vojaci ruskej armády spolu s ryšavým mačiatkom. Jozef Cseres narážajúc na názov stavebnice i vášho diela Zdvorilí ľudia hovorí o ruskej snahe „poľudšťovať mašinerie cieľavedomého dobytva a zabíjania“ (Profil 2/2018). Ruská propaganda sa v súvislosti s aktuálnou vojnou na Ukrajinu výrazne radikalizovala vrátane mediálneho zastrašovania – použitia jadrového útoku. U nás máme z rôznych nezávislých zdrojov dostatok informácií o vojnových zločinoch ruskej armády (použitie zakázaných zbraní, útoky na civilné ciele vrátane nemocníc a škôl, znásilňovanie a vraždenie civilistov, ich násilné odvlčenie do Ruska), napriek tomu je na Slovensku relatívne veľa prívržencov Putina. Kde vidíte príčinu tohto javu?

Radovan Čerevka: Mýtus o mierumilovnom ruskom „dubisku“ (Kollár) a anglosaskom falošnom Západe je stále pre množstvo Slovákov príťažlivý, u nás celé roky proruskými kanálmi nerušene živený a vonkoncom už nevlplyva len na skupinu obyvateľstva, ktorá je frustrovaná zlými sociálnymi podmienkami. Je tu aj vrstva často vzdelanej a prosperujúcej spoločnosti, ktorá má na veci tzv. nemainstreamový – jednoducho „iný“ – názor. Naša politická reprezentácia a bezpečnostné zložky sa tým začali zaoberať až nedávno. Naoko nevinná modelárska stavebnica, ktorú si stále môžete kúpiť v ktoromkoľvek modelárskom obchode, v skutočnosti zapadá do mozaiky mnohých propagandistických intervencií v našom prostredí. V Pobaltí bola stavebnica identifikovaná ako produkt hybridnej vojny a import firmy bol zakázaný. Eufemistickú kategóriu „slušných ľudí“ postavila ruská propaganda na príhode, keď neoznačení vojaci (tzv. zelení mužičkovia) obsadili krymské letisko v Symferopole a „slušne“ požiadali ukrajinský personál, aby letisko opustil. Ide o výrok ukrajinského šéfa bezpečnosti, ktorý zrejme zo strachu referoval o tejto slušnosti v situácii, keď bol ozbrojencami zadržaný. Pojem nabral obľudné rozmery vojenskými sloganmi ako „slušnosť je sila, ktorá otvára všetky dvere“, bronzovými sochami slušných vojakov

⁴ Pozri <https://telegraph.cz/journal/sberatelstvi-soucasneho-umeni-robort-runtak-videozaznam>.

⁵ Pozri <https://www.monopol-magazin.de/ukrainekrieg-ekaterina-degot-interview>.

hrajúcich sa s mačiatkami na Kryme, alebo dokonca vznikom rovnomennej módnej značky militantného oblečenia, ktorá sa prezentovala počas Mercedes Benz Fashion week v Moskve. Nemecký koncern s tým evidentne nemal žiaden problém.

Jana Geržová: I keď nezákonná anexia Krymu a vytvorenie samostatnej Doneckej a Luhanskej republiky boli výsledkom ruskej imperiálnej politiky, až agresia Ruska voči Ukrajinu, ktorá sa začala 24. februára tohto roka, vyvolala mohutný medzinárodný protest, predovšetkým jednotný postoj EÚ (azda s výnimkou Maďarska), ale aj Veľkej Británie a USA. Do akej miery k tomu prispelo odhodlanie Ukrajincov vojensky sa brániť a akú úlohu zohral Volodymyr Zelenskyj? Na prvý pohľad by sme jeho nespočetné on-line vystúpenia mohli čítať ako premyslenú PR stratégiu, ale bol by ohlas Západu taký intenzívny, ak by adresne nevstupoval do svedomia západných politikov a političiek, ak by sa dennodenne nepripomínal?

Radovan Čerevka: Myslím si, že to nejde veľmi oddeliť. Odvaha a motivácia Ukrajincov bojovať a vystupovanie ich lídra fungujú ako komplexný faktor, vďaka ktorému krajina zatiaľ invázii odoláva. Mediálna komunikácia má svoje pravidlá (tenzívno-detenzívne krivky) a cyklicky sa opakujúce apelatívne posolstvá prezidenta môžu, žiaľ, postupne naraziť na trend oslabovania odhodlania Ukrajine pomáhať, najmä ak sa konflikt predlžuje a mení sa na opotrebovávajúcu vojnu s neistým výsledkom. Tie isté Zelenského vystúpenia sú určené nielen západným lídrom, ale aj domácejmu odboju. Ak chce, aby nepoľavil, nemôže zľaviť ani on zo svojich maximalistických požiadaviek na dodávky ťažkých zbraní. Podľa zverejnených vyjadrení, ako aj nálad ukrajinského obyvateľstva, si nemôže dovoliť pristúpiť v mene ukončenia vojny na určité územné straty v prospech Ruska. Je veľmi znepokojivý, ak sa obe strany dostanú do fázy, keď prevládne fatalizmus a viera, že nemajú čo stratiť.

Jana Geržová: Nedávno boli zverejnené zábery z mesta Buča po tom, ako jeho priestor opustili ruskí vojaci zanechávajúci za sebou spúšť, čo len ilustruje Putinov cieľ vymazať Ukrajinu a jej obyvateľov z mapy sveta. Pri pohľade na civilistov zastrelených v uliciach mesta sa mi vybavili slová Theodora Adorna, že „písať básne po Osvienčime je barbarské“. Narodila som sa v roku 1951 a druhú svetovú vojnu a tragédiu holokaustu poznám iba sprostredkovane. Zdá sa mi, že až teraz, keď vidím zákernosť a cynizmus ruských vojakov v priamom prenose, lepšie rozumiem tejto jeho správe. V situácii, keď sa nedá vylúčiť ďalšia eskalácia násillia či dokonca expanzia ruského vojenského ťaženia smerom na západ, je ťažké sústrediť sa na rutinný život, prácu či dokonca umenie... Ako prekonávate toto traumatické obdobie, čo vás motivuje ráno vstať a nepoddať sa frustrácii?

Radovan Čerevka: Od vypuknutia agresie som pri tvorbe umenia, ale aj pri iných činnostiach zápasil až s pocitom nepatričnosti. Zdalo sa mi absolútne nemiestne len tak ráno vstať a vytvárať diela, ktoré sa priamo netýkajú udalostí, ktoré na nás ťaživo doliehajú. Bol som potom rád, že som mohol prispieť aspoň finančne a neskôr predajom svojich diel v rámci charitatívnej aukcie na podporu Ukrajine. Bol som veľmi milo prekvapený, koľko našich študentov sa priamo zapojilo do dobrovoľníckej práce v rámci utečeneckej krízy. To sa odrazilo aj na semestrálnych prácach, v ktorých spätne reflektovali tento silný zážitok, ktorý ich bude osobnostne formovať aj do budúcnosti. Z okolia mám dojem, že mnoho ľudí správy z Ukrajiny redukovalo v záujme „ochrany“ duševného zdravia na nutné minimum. Ako človek, ktorý sa vojenstvu venuje dlhodobo, som s úžasom sledoval militarizáciu verejného diskurzu a to, ako si bežní ľudia so záujmom (kombinovaným so strachom) osvojujú detailné informácie o vojenských technológiách. Teraz mám taký všeobecný pocit, že sa nám do podvedomia vkráda falošná ilúzia o poklese

©Mikhail Palinchak: Mesto Buča, región Kyjev, 3. apríl 2022. Zviazané ruky jednej z obetí masakry v meste Buča . Detail fotografie

eskalácie konfliktu, že sa to tam niekde na východe nejako dohrá do určitého záveru, ktorý nám významne neovplyvní náš životný štandard.

Radovan Čerevka (1980) je absolventom Fakulty umení v Košiciach (Ateliér slobodnej kreativity 3D prof. Juraja Bartusza), kde momentálne pôsobí ako docent a vedúci Ateliéru slobodnej kreativity 3D. V roku 2006 založil spoločne s výtvarníkmi Tomášom Makarom a Petrom Vráblom umeleckú skupinu Kassaboys. Pre autorovu intermediálne zameranú tvorbu je typické posúvanie archaického pojmu sochy a objektu do koexistencie s masovo distribuovanou mediálnou realitou. V roku 2013 sa stal laureátom ceny Oskára Čepana. V roku 2019 mu vyšla prvá monografia (editorka a vydavateľka Ivana Moncolová). Žije a tvorí v Košiciach.
cererad@yahoo.com

© Mikhail Palinchak: Mesto Buča, Kyjevská oblasť, 6. apríla 2022. Masový hrob v meste Bucha. Po ústupe ruskej armády z týchto oblastí boli v Buči a ďalších častiach kyjevského regiónu nájdené stovky mučených a zabitých civilistov. Detail fotografie

Špeciálne poďakovanie Kateryne Radchenko, zakladateľke Odesa Photo Days Festival, za sprostredkovanie fotografií ukrajinských fotografov, ktorí dokumentujú vojenskú agresiu Ruskej federácie voči Ukrajine / Special thanks to Kateryna Radchenko, founder of the Odessa Photo Days Festival, for providing photographs by Ukrainian photographers documenting the Russian Federation's military aggression against Ukraine